

Nemzeti Köszolgálati Egyetem

***A Pragmatica Sanctio szerepe az 1867-es
kiegyezésben és relevanciája az
osztrák-magyar viszonyban***

Debrecen, 2024

Tartalomjegyzék

Előszó	2
I. Bevezetés: monarchiák, Európa és a Pragmatica Sanctio egyéb körülményei	4
II. A Szent Korona-tan misztériuma	8
III. Alkotmányos mérföldkövek a kiegyezésig – főszerepben a Pragmatica Sanctio. Az osztrák-magyar viszony alakulása	11
<i>A) A királyválasztási jog fokozatos és biztosítékok ellenében történő feladása: az 1687. évi decretum és a Pragmatica Sanctio</i>	12
B) 1815: Wiener Congress – Szent Szövetség (Heilige Alliance)	15
IV. „Megnyerte az ország életbevágóan fontos perét”: Deák Ferenc kiegyezési mesterműve	16
Összegzés, konklúzió	19
Irodalomjegyzék	23

„Ha nincs osztrák királyunk, bírjon
minket osztrák királynő.”
(korabeli jelszó)

Előszó

Jelen tanulmány nemes célból íródik, hiszen a Pragmatica Sanctio 300. évfordulójára emlékezünk. Számomra rendkívül kedves téma, hiszen egyrészt kutatásaim és szakmai érdeklődésem középpontjában áll a Habsburg-korszak és az azt övező kulturális vonások, másrészt pedig az Igazságügyi Minisztérium által szervezett Deák220 tanulmányíró verseny döntőjében lehetőségem volt a kiegyezés közjogi jelentőségéről prezentálni, amely tanulmány elkészítése során konzulensem, Máthé Gábor professzor kedvenc területemmé tette a magyar történelem ezen roppantul érdekes korszakát. Kiindulópontunk az osztrák-magyar történeti viszony: az 1527 és 1918 között eltelt négyszáz esztendő során íratlan alkotmányunk történelmének második fele zajlott le I. Ferdinánd magyar királlyá koronázása és az Osztrák-Magyar Monarchia megszűnése között. Egy végtelenül izgalmas és eseményekben gazdag időszak ez hazánkban: trónöröklési válságok, ideológiai reformok, területrendezéssel kapcsolatos kérdések és birodalmak közötti konfliktusok váltották egymást az évtizedek során. Mindezen események – kiegészítve az 1527 előtt történetekkel – egy összetett és egymásra épülő eszmerendszert építettek ki, mely biztosította az ország szuverenitásának és függetlenségének védelmét, ezáltal meghatározta a magyar nemzet alkotmányos identitását.

A magyar nép mindig is ragaszkodott történeti – és a későbbiekben írott – alkotmányához, mondhatni ‘alkotmányfüggő’ nemzet vagyunk. Mindezt bizonyítja Klemens von Metternich osztrák herceg az uralkodónak szánt szavaival, miszerint „*ha Felséged Magyarországot könnyen és jól akarja kormányozni, kormányozza azt saját alkotmánya szerint*”¹. Habár Metternich nem kevés gondot okozott hazánknak az 1816-ban közbenjárásával létrehozott Osztrák Nemzeti Bank által okozott pénzügyi nehézségekkel (melyek később a forradalomra is kihatással voltak) és a Széchenyi István felé mutatott ellenszenves és gőgös magatartásával, meg kell egyeznünk, ezen állítása való igaz volt.

¹ MÁTHÉ GÁBOR: *Közép-Európa újkori születése. A magyar közjog elemi forrásai.* (Budapest: Gondolat Kiadó 2015). p. 56.

Annyira fontos szerepet játszik a történeti alkotmány nemzetünk fejlődésében, hogy még a mai napig – amikor már intézmény-és jogrendszerünkben szinte teljes egészében kifakultak a történeti-konzervatív értékek a liberalizáció, a globalizáció és a szekuralizáció közepette – kulcsfontosságú társadalmi jelentősége van örökségüknek. A 2000. esztendő különleges év volt Magyarországon, januártól augusztus 20-áig az államalapítás millenniumát ünnepelte az ország. A programsorozatnak egyik legcsodálatosabb pillanata a Szent Korona Parlamentbe szállítása volt, mely addig a Nemzeti Múzeumban ékeskedett. A két helyszín és a szállítás 'iránya' véleményem szerint rendkívül jól reprezentálja a magyar nemzet koronája iránt mutatott hűségét és elkötelezettségét: a múzeum az elmúlást és az emlékezetet, míg az Országház épülete pedig éppen a legitimációt, az aktuálist szimbolizálja és azzal, hogy a népi felhatalmazás keresztüzébe került a korona bebizonyosodott, hogy a nemzetnek még a 21. században is szüksége van annak misztikumára. A Szent Korona – azon kívül, hogy fizikuma kulcsfontosságú volt a koronázás szempontjából – sosem nyújtott bármiféle kézzel foghatót a nemzetnek, mégis képes volt szuverenitásunk és függetlenségünk őrzésére, támaszként szolgált a történelmünk során megannyi hazánkat folyamatosan – nem kizárólag fegyverrel – fenyegető külföldi befolyás ellen és kialakította a magyar nemzeti identitást, mely a mai napig kíséri utunkat a világban. Ironikus, hogy éppen az utolsó Habsburg trónörökös, Habsburg Ottó vélekedik hasonlóképp a Szent Koronáról: *„A magyar szuverén a Szent Korona, és véleményem szerint a legnagyobb magyar erősség éppen az, hogy ez a Szent Korona az államfő. A Szent Korona a királynak és a nemzetnek a képviselője, megtestesítője. Ez sokkal nagyobb kontinuitást ad nekünk, magyaroknak, mert legyen az király, legyen az elnök, mindannyian a Szent Korona szolgálói vagyunk.”*² Misztikus, természetfeletti kiindulópontokra minden embernek és társadalomnak szüksége van, a magyar jogrendszerben ezt a szerepet a Szent Korona-tan tölti be.

Létezhet-e bármilyen kapcsolat ezen gyönyörű eszmerendszer és az 1723-as Pragmatica Sanctio között? A tanulmány során látni fogjuk, hogy igen, sőt nem kizárólag kapcsolat van közöttük, de ok-okozati összefüggés is megfigyelhető: mivel történeti alkotmányunk szigorú szabályai szerint lehetett csak a magyar országgyűlésnek törvényt elfogadnia és szerződést kötni, a Pragmatica Sanctio is tükrözi az ország szuverenitását és függetlenségét védelmező kikötéseket és

² https://www.youtube.com/watch?v=4_e1BfY7u20

biztosítékokat. Érdekességképp, a magyarra fordítva ‘gyakorlati rendezést’ jelentő pactum lehetőségével nem III. Károly élt elsőnek a történelemben: precedensként I. Justinianus császár Itália 554-es visszafoglalása után Pragmatica sanctio pro petitione Vigili c. dokumentumában erősíti meg területszerzési szándékát, IV. Vilmos bajor herceg 1506-ban új örökösödési rendet határoz meg, V. Károly német-római császár pedig a birodalom egységét és szintén új örökösödési rendet állapít meg efféleképp. A magyar alkotmányjogi és közjogi fejlődés szempontjából viszont számunkra legfontosabb az 1713-ban III. Károly által kiadott dokumentum, mely változást hozott a magyar trón öröklésében és szorosabbra fűzte a Habsburg Birodalom és a Magyar Királyság viszonyát.

I. Bevezetés: monarchiák, az újkori Európa és a Pragmatica Sanctio egyéb körülményei

A Pragmatica Sanctio a monarchiák korszakában keletkezett. Mai társadalmunkban a köztársaság melletti másik államformáról szólni nem éppen központi téma (véletlenül?), viszont a királyságoknak, császárságoknak, grófságoknak is megvoltak a maga szépségei. Nem kell visszamenni évszázadokat, hogy példát találjunk a monarchiák erejének és fontosságának bemutatására: II. Erzsébet királynő – habár politikai ereje szimbolikus volt a középkori angol királyokhoz képest – a mai napig az állandóság jelképe, koronájával a fején pedig az angol évszázados nemzeti lét megtestesítője. Államelméleti szempontból nagyon különös a hatalom származtatása, hiszen időszakonként változott, éppen az akkori gondolkodásmód szerint: a keresztény filozófusok (Szent Ágoston, Aquinói Szent Tamás) elkülönítettek sacerdotium, azaz egyházi hatalmat és regnumot, világi hatalmat. Úgy gondolták, ezen kettő versengése határozza meg a szuverenitás végső forrását, melyet előbbire vezettek vissza. Változást hozott a társadalmi szerződések korszaka (17-18. század), melyben Thomas Hobbes, John Locke és Jean-Jacques Rousseau elkezdene filozofálni az emberi individuumból. Ez jelentős változás, hiszen mióta Arisztotelész *Politika* c. művében megfogalmazza az ember zoon politikon jellegét, több évszázadig az állam, a polisz, a civitas adja az emberi lét értelmét. Yuval Noah Harari, kortárs történész és író szemléletesen és humorosan foglalja össze a történelem során látható változásokat a szuverenitás származtatása

szempontjából: véleménye szerint a ‘felhőkből’ származtatott hatalom (szuverenitás forrása: Isten) a 17-18. században lejött a földre (népszuverenitás), majd a 21. század elején ismét visszatér a felhőkbe, de ezúttal nem Istenhez, hanem Microsoft-felhőkbe vagy éppen Google-felhőkbe. Miután Locke az akkori status quo-t felrúgja azzal a gondolatával, hogy a hatalomnak kell szolgálnia az egyént és nem fordítva, egy olyan évszázados folyamat indul felvilágosodással és a racionalizmussal (Montesquieu, Voltaire, Kant, Hegel – jogállamiság, jogi egyenlőség, hatalmi ágak szétválasztása, szabadságjogok), mely két-három évszázaddal később a monarchiák vesztét jelentik.

Térjünk rá a monarchiák bölcsőjére, Európára. Európa nem az integrációval alakult ki, már jóval azelőtt is létezett. 1527-ben I. Ferdinánd magyar királlyá koronázásakor az ‘összetett monarchiák Európája’ jellemzés illette leginkább a kontinentst: királyságok, hercegségek, grófságok uralkodtak. Ezen felépítés rendkívül összetett volt, melyet bonyolítottak az örökösödések, házasságok, alkotmányos szabályok – említhetjük például a Német-Római Császárság és a Magyar Királyság viszonyát, melynek látszólag semmi köze egymáshoz, de 1556-tól a birodalom megszűnéséig (1806-ig) a Habsburg-ház révén közös uralkodón osztozott a két állam. Amikor Magyarország Európai Unió csatlakozását tárgyalták, a jelmondat az „Európához való csatlakozás” volt, de véleményem szerint ez egy hibás megközelítés: hazánk több, mint 1000 éve Európa része, az Unióhoz való csatlakozásunk csupán a kontinensen belüli integráció megerősítésére szolgál. Bármennyire is a demokrácia bölcsőjének gondoljuk kontinensünket, történelmünk egészen kis részére jellemző a mai berendezkedés, mi több a demokrácia és annak hatalmi ágak elválasztására alapuló rendszere Amerikából lett importálva és nem pedig fordítva. 1776-ban a demokrácia eszméire alapozva megalakul az Amerikai Egyesült Államok egy olyan írott alkotmánnyal, mely abszolút újdonságnak számított a 18. században. Az alapító atyák megteremtették az emberi szabadságjogok (melyet az európai – főként angol és francia – liberális filozófusok elmélkedései éltettek, az újdonság az volt, hogy írásba vannak foglalva) és a gazdasági demokrácia (ne keverjük a gazdasági egyenlőséggel) alkotmányos alapjait. Az európai államok másféle utat jártak be, melyek kialakulása inkább evolúciós folyamat, mintsem ‘*declaration of independence*’. Adódik a kérdés: mit jelent az evolúciós folyamat? A különbség az európai államok és az USA között az, hogy amíg az Egyesült Államoknak pusztán egy állami akaratot kifejező alkotmánya és törvényei vannak, Európában létezik egy fentebbi ‘polc’: egy olyan megfoghatatlan és misztikus eszmerendszer, mely az állam

felett álló akaratot foglalja magába, olyan kitételeket, melyet az állam nem változtathat meg. Az evolúció ebben az esetben tehát az állam felett álló eszmerendszer kialakulását jelenti, hazánk esetében történetesen a Szent Korona-tant. A két polc közötti elhatárolást a magyar nyelvben nem érzékeljük, mert jog és jog között nincsen formai és írásbeli különbség, a differenciát legjobban az orosz 'pravo' és 'zakon' kifejezések szemléltetik. Az, hogy az Európában évszázadokon keresztül létező államokat nem csak a kötelező alkotmányos és jogszabályi rendelkezések (például 1777-es Alkotmány), hanem államok felett álló eszmerendszerek is szabályozzák (pl. Szent Korona-tan), a monarchiák egyik legcsodálatosabb tulajdonsága volt egészen a 18-19. századig, amikor is az USA létrehozásával és az 1789-es francia forradalommal egy új időszak vette kezdetét.

Lépünk egy lépést beljebb és vegyünk egy pillantást Közép-Európára. Kétségtelen, az egyik legkacifántosabb terület a világon. A Pragmatica Sanctio idejét vizsgálva azt látjuk, hogy huszonhárom etnikai csoport osztozott három nagy képződményben: a Habsburg, az Oszmán és az Orosz birodalmakban. Ha viszont az első világháború utáni Európa térképet szemléljük, ugyanúgy megtalálhatóak a nemzetiségek, viszont immár saját nemzetállamukban, birodalmaknak nyoma sincs. Mi vezethetett ilyen radikális változásokhoz? A birodalmak multietnikumú-jellege okozta volna bukásukat? Ma is vannak olyan államok, melyek területein többféle etnikum osztozik (pl. Svájc, Belgium), talán az újkori szuperhatalmak nem lettek volna ugyanerre képesek? A válasz összetett, hiszen a 19. században a már említett változások mellett az is szembetűnő volt, hogy amíg azelőtt a rendiség viszonyai közepette az emberek identitását a vallásuk és a rendi besorolásuk határozta meg, a 19. századtól a modern nacionalizmusok születésével egyre inkább a nyelv és a nemzeti kultúra ismerete, elsajátítása volt a mérvadó. A 19. század előtt nem foglalkoztak az emberek olyan kérdésekkel, hogy „Mit jelent magyarnak lenni?” vagy éppen „Mi teszi románná az embert?”. A nemzetállamok korában ez megváltozik, és témánk szempontjából azért elengedhetetlen ezen elhatárolás ismerete, mert az osztrák-magyar viszonyban is (például a kiegyezés során) jelentős szerepet játszanak a Magyar Királyságon belüli nemzetiségek és a Habsburg-birodalomhoz tartozó örökös tartományok. Az 1867-es kiegyezés során a birodalom két legerősebb nemzetisége egyezik ki egymással, a többi etnikum pedig vagy megkapja amit szeretne, vagy nem. Az 1868. évi XLIV. tv. – 'Nemzetiségi törvény' – a kor színvonalához képest egy elfogadó, mondhatni liberális hangvételi akaratnyilatkozat

volt, viszont még így sem tudott megfelelni a Magyarországon élő kisebbségek érdekeinek – mindemellett még az a tény is nehezítette a magyarok és a nemzetiségek közötti konszenzus kialakulását, hogy a magyar lakosság nem érte el még az 50%-os arányt sem a királyságon belül (érdekességképp: a Habsburg Birodalomban pedig a legnépesebb csoport, a német etnikum a lakosság egynegyedét sem érte el, 24%-ot tettek ki, a magyarok 20-at). A 19. századi nacionalizmus által keltett nemzetállam-örület már a kiegyezésnél is visszafordíthatatlan volt, mert ugyan Magyarország Deák Ferenc vezetésével nagyon megfontoltan ‘rátámaszkodott’, ‘rálógott’ az osztrákokra (biztosítva ezzel az ország jogfolytonosságát és történeti alkotmányosságát), a királyságon belül élő etnikumok fülében elültetett nemzeti értékekre való törekvés megpecsételte az osztrákokkal közös monarchiánk és királyságunk sorsát is. Nagyon tanulságos Romsics Ignác történész értékelése, mi szerint *„az első világháborúba úgy ment bele Magyarország, hogy a nemzetiségi elitek vezető csoportjainak a magyar állam iránti lojalitásához kétségek fértek”*.

A történelem nem véletlenszerű, mindennek megvan a maga indoka és témánk esetében sincs ez másképp. Azzal, hogy megkíséreljük megérteni a habsburg-magyar viszony nehézségeit vagy éppen Deák Ferenc kiegyezési zsenialitásának alapjait, mindezen ismeretek egy ma is aktuális kérdésre jelenthetnek megoldást, az pedig már a mi feladatunk, hogy kapcsolatot keressünk a két ‘dimenzió’ között. A következő fejezetekben erre teszek kísérletet egy olyan történeti ív ‘felrajzolásával’, mely I. Ferdinánd 1526. évi magyar királlyá koronázásától kezdve egészen az Osztrák-Magyar Monarchia 1918-as felbomlásáig tart. Ezen 400 éves periódus felénél, a 18. század elején felbukkant egy kritikus pont, egy trónbetöltési válság, melynek kezelésével (ennek eredménye a Pragmatica Sanctio) létrejött egy olyan osztrák-magyar viszony, mely még további kétszáz évre összekapcsolta a két ország történelmét. A Habsburg-uralkodóház és a Magyar Királyság (Szent Korona országai) története ez, melyek közötti közjogi kapcsolatot az a Pragmatica Sanctio 1723-as elfogadása jelentette, mely biztosította a Habsburg-ház nőági örökösödését III. Károly halála után. A kiegyezés atyjának számító Deák Ferenc efféleképp fogalmaz I. Ferenc Józsefnek szánt első felirati javaslatában: *„A Pragmatica Sanctio nem egyszerű törvény, nem egyszerű diploma, nem octroyozott adomány vagy ígéret, hanem kölcsönös egyezkedés folytán kötött alapszerződés, melyben egyrésztől őseink a habsburgi ház nőágának javára ünnepélyesen lemondottak azon jogról, hogy a habsburgi ház fiágának kihaltával szabadon választhassák*

*királyukat, másrésről pedig III. Károly, ki a nemzet ezen szabad választási jogát 1715-ben is a 3-dik t. cikkelyben nyíltan elismerte, a nemzet részéről kikötött föltételek teljesítését, az ország önállásának, függetlenségének, jogainak, szabadságának, törvényeinek fönntartását ígérte.*³ Ezen korszakos dokumentum egészen 1918-ig (vagy talán még tovább?) történeti alkotmányunk része volt, és mint ahogyan a továbbiakban látni fogjuk, szerves részét képezte a két ország közjogi viszonyának, valamint Deák Ferenc kiegyezési remekművének.

Már a bonyolult közjogi és alkotmányjogi magyarázatokon kívül is egyértelmű az a tény, hogy a négyszáz éves habsburg-magyar együttélés és az 1723-as változás olyan szorosra fűzte a két ország viszonyát, hogy a 20. században is élt a monarchia emléke és öröksége – gondoljunk csak arra, hogy például az 1956-os budapesti megmozdulások előtt a Debreceni Egyetem főépületénél tüntető hallgatók felvetették egy magyar-osztrák-jugoszláv konföderáció létrehozását, szilárd példaként szolgálva arra, hogy a monarchia 1918-as megszűnése ellenére az emberekben nem szakadt meg a Habsburg-szál és a monarchia gondolata. A kiegyezés utáni Osztrák-Magyar Monarchia megerősödött, helyet követelt magának az európai nagyhatalmi játszmákban és Magyarország szempontjából ez kifejezetten prosperálónak minősült, nem véletlen Louis Eisemann értékelése: Magyarország '67-tel a költségek harmadáért megkapta a jogok felét, és megszerezte a befolyás kétharmadát a Monarchiában. Mi vezetett az ennyire szoros kapcsolathoz? Miért támogatták több százezren a legitimistákat a szabad királyválasztókkal szemben a Monarchia megszűnése és az első világháború után? A választ a Pragmatica Sanctio és a kiegyezésnél kell keresni.

II. A Szent Korona-tan misztériuma

Mégis mi jelenthet kapcsolatot egy 1723-as törvény (szerződés?) és az 1867-es kiegyezés között? 144 év különbség nem csupán mai rohanó világunkban, de a történelem bármelyik évszázadában jelentős különbségnek számít. Alkotmányjogi fejlődésünk ezen két meghatározó mérföldköve közötti lényegi kapcsolatot a Szent Korona-tan jelenti, mely nem pusztán a Pragmatica Sanctio és a kiegyezés közötti néhány emberöltő idejére, de több évszázadra meghatározta hazánk közjogi

³ <http://real-eod.mtak.hu/5447/1/000906152.pdf>

helyzetét. 1527 (I. Ferdinánd magyar királlyá koronázása), 1723 (a Pragmatica Sanctio törvénybe iktatása) és 1867 (az osztrák-magyar kiegyezés) történései mind ezen gyönyörű eszmerendszeren alapulnak és az általa 'hirdetett' szuverenitás és függetlenség még a mai napig a magyar állam fennmaradásának alapköve. Idézve a 2011-es Alaptörvény Nemzeti Hitvallásából: *„Tiszteletben tartjuk történeti alkotmányunk vívmányait és a Szent Koronát, amely megtestesíti Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét.”*⁴

Translatio imperii, a korona dologiasodása, a jogi személy tana – ezen fogalmak teszik egyedülállóvá a magyar koronát, mely tükrözi az 1648-as vesztfáliai béke utáni Európa nemzetközi rendszerének elveit: territorialitást, szuverenitást és legalitást⁵. Máthé Gábor professzor *A magyar közjog elemi forrásai* c. értekezésében foglaltakból kiindulva az újkori Európa egyik legfontosabb ismérve a személyi elv egyeduralmának a területi elvre való eltolódása volt, mely a Szent Korona-tanban is nyomott hagyott: egyrészt a korona területi impériummal bírt (a területén élők valamennyien alattvalói), másrészt a Szent Korona testét a 16-17. századtól már nem csak személyek alkották (a király és a nemzet), hanem a korona az ország testét is szimbolizálta. Megfordult a tulajdoni viszony, immáron nem az ország tartozott a királyhoz, hanem a király az országhoz⁶. Ennek akkor volt különös jelentősége, mikor például a három részre szakadt országon belül Magyarország és Erdély viszonyát kellett meghatározni, hiszen a látszólag darabokra hullott országrészek közjogilag egy egységet alkottak továbbra is⁷. Meg kell említeni a corona regia (a király koronája) és a corona regni (az ország koronája) elhatárolást, mely szintén a territorialitás elvét erősíti meg a perszonalitással szemben.

A területi elv az állam határain belül szuverenitást biztosított, mely a translatio imperii – azaz hatalomátruházás – eszméje segítségével mondta ki az ország önállóságát. A Szent Korona-tan szerint a hatalom forrása a nemzet (mely 1848-ig a nemességet, majd a polgári átalakulás után az egész népet jelentette), aki az uralkodóra ruházza át az uralkodói jogok összességét, azaz bevonja személyét a kormányzásba. Az átruházás alkuja szerint a hatalomba történő bevonás ellenszolgáltatásként a király 'visszanemesít', azaz földbirtokot és nemesi címet adományoz a nemzet számára (megjegyzendő, hogy a földbirtok nem az uralkodó,

⁴ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>

⁵ MÁTHÉ, 1. lj. p.17

⁶ MÁTHÉ, 1. lj. p.14

⁷ HORVÁTH ATTILA: *Magyar állam-és jogtörténet*. (Budapest: Nemzeti Közszerződési Egyetem 2014) p. 68.

hanem a Szent Korona tulajdona). A 'rendszer' működéséhez két hatalomátruházási szerződés szükséges: (1) egyrészt a hatalommal rendelkező nép átruházza a szuverenitásból eredő jogokat a Szent Koronára, mely azért történik, hogy minden egyes királyt maga ruházzon fel az uralkodói jogokkal. (2) A második szerződés pedig a király és a Szent Korona között jön létre, amelyben a király a nemzet számára közjogi garanciaként királyi hitlevelet bocsát ki és esküt tesz, melyben kötelezettséget vállal az ország függetlenségének megvédésére és alaptörvényeinek tiszteletben tartására⁸. A két szerződés három jogalanyát képzeljük el egy alá-fölérendeltségi rendszerben, melynek élén a Szent Korona áll, alatta a nemzet (történelmünk nagy részében a nemesség alkotta a nemzetet), majd a legalsó szinten a király, uralkodó. A 18. század elején az egyik jogalany, az uralkodó személyével kapcsolatban válság alakult ki, melyre megoldást a Pragmatica Sanctio jelentett. Mindezek tehát a második alapelvet, a szuverenitást erősítik.

Ami szintén egyedülállóvá teszi Szent Korona-tanunkat az a 15-16. században kialakult jogi személy tana, hiszen a korona szerződések jogalanyává vált, tulajdonnal, javakkal és jövedelemmel rendelkezhetett⁹. Jogrendszerünk előrehaladottságát mutatja, hogy míg a feudális Európában a földesúr bármikor elhajthatta a jobbágyságot földjükről, addig Magyarországon éppen a Szent Korona tulajdonában lévő földterület miatt ezt nem lehetett megtenni, ezért is pontosabb a 'földesúr' kifejezést használni 'földbirtokos' helyett.

Összegezve: néhány kulcsfontosságú közjogi jellemző következik a fent említett elmélet alapján.

1. Magyarországon a koronázás nem kizárólag egy formális, ünnepélyes ceremónia, hanem közjogi jelentőséggel is bír: a már említett királyi hitlevél kiadása és eskü megtétele kötelezi az uralkodót az ország alaptörvényeinek tiszteletben tartására. Mindemellett a korona sem pusztán egy múzeumi darab, jogi személyiséggel rendelkezik.
2. Törvény alkotása (módosítására és eltörlésére) a hatalom megosztottságának következményeképp a nemzet és az uralkodó megegyezésével történhet: annak az uralkodónak a beleegyezésével, akit törvényesen koronáztak meg. Tehát törvény nem jöhet létre az uralkodó egyoldalú akaratából, mindenképp

⁸ MÁTHÉ, 1. lj. p.37.

⁹ HORVÁTH, 8. lj. p. 68

szükséges a nemzet hozzájárulása (hiszen a nemzet ‘vonja be’ a királyt a kormányzásba).

3. A magyar jogfolytonosság – és ez majd a Pragmatica Sanctio és a kiegyezés során lesz fontos, hiszen Deák végig a jogfolytonosság visszaállítását követeli a Szent Korona-tanra hivatkozva – nem bármiféle kívánság vagy célkitűzés, hanem azon elvek logikai következménye, melyet az uralkodóház is elismer¹⁰.
4. Mivel az uralkodó esküszik az ország szuverenitásának fenntartására, bármilyen föderalisztikus kísérlet az ország alaptörvényével nem egyeztethető össze (Deák zsenialitása, hogy a kiegyezés előtt Lustkandl vitapartnerének fogalmazta meg ezen állítás alapjait a kiegyezés előtt).

III. Alkotmányos mérőkövek a kiegyezésig – főszerepben a Pragmatica Sanctio. Az osztrák-magyar viszony alakulása

*„Ha a monarchia akar valami lenni,
alkotmányosnak kell lennie itt is, ott is.”*

(Andrássy Gyula gróf)

A kiegyezés és a Pragmatica Sanctio közötti kapcsolatot keresve rendkívül fontos kiemelni a habsburg-magyar közjogi viszony alakulását. Máthé Gábor professzor nagyon tanulságosan vázolja fel ezen két ország együttélésének három szilárdsági pontját: (1) I. Ferdinánd magyar királlyá koronázása 1527-ben, (2) a Pragmatica Sanctio és (3) az 1865. évi országgyűlést megnyitó trónbeszéd, s az arra adott fölirati javaslatok.¹¹ 1527-ben Magyarország szabad akaratából, a Szent Korona törvényei szerint választotta meg a Habsburg uralkodóházat országunk királyaként, így már a két ország közjogi viszonya megkezdésekor egy dologban biztosak lehetünk: a magyar korona és annak jogai az uralkodóháznak kerültek átadásra és nem az ausztriai tartományoknak¹². A monarchia ugyan az uralkodó azonossága miatt jött létre, a benne helyet foglaló országokat és tartományokat jogilag független entitásként kell kezelni. Ezen alapszik Deák kiegyezési remekműve, hiszen az 1860-as évekbeli közjogi vitái során ezen kiindulópont szilárd pozíciót biztosított. Fogjuk

¹⁰ MÁTHÉ GÁBOR: *A kettős monarchia. Die Doppelmonarchie.* (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó 2018) p. 54

¹¹ MÁTHÉ, 1. l.j. p. 64

¹² MÁTHÉ, 1. l.j., p.43

majd látni, hogy mikor a szabadságharc után a jogeljátszás elmélete –Verwirkungstheorie – valamint az azzal szoros kapcsolatban álló neoabszolutizmus fenyegette a magyar jogfolytonosságot, nyugati szomszédaink a Gesamtmonarchie (összemonarchia) létrehozására törekedtek, Deák pedig perszónáluniós szerkezettel kapcsolatos elképzeléseivel válaszolt (sikeresen).

*A) A királyválasztási jog fokozatos és biztosítékok ellenében történő feladása:
az 1687. évi decretum és a Pragmatica Sanctio*

A gondolatív következő állomásán két kulcsfontosságú dokumentumot kell kiemelni, az 1687. évi decretumot és az 1723-as Pragmatica Sanctio-t. Ezen szerződések a magyar jogfolytonosságot biztosították olyan bizonytalan időszakokban, mikor az ország egysége, hatalmi szuverenitása megbomlott.¹³ Sokkal jobban megértjük ezen két megállapodás fontosságát, ha egy lépéssel hátrébb lépünk és megkíséreljük áttengíteni azt, hogy a magyar történelem milyen szakaszokra bontható a királyi trón betöltése kapcsán. Horváth Attila alkotmányjogász professzor téziséből kiindulva¹⁴ két főbb korszakot különböztethetünk meg: a nemzetiségi (dinasztikus) öröklés és választás korszakát 1000-1687-ig (ezen belül is elkülöníthetünk három idősávot: Árpád-házi királyok kora 1000-1301, vegyesházból származó királyok kora 1301-1526, Habsburgok trónra jutása 1526-1687), majd ezt követte az elsőszülöttségi, dinasztikus öröklés korszaka 1687-1921-ig (a Habsburg-dinasztia fiúági örökösödési korszaka 1687-1723, valamint a Habsburg-dinasztia nőági örökösödése 1723-1921). Nem nehéz észrevenni, 1687 korszakhatár, hiszen a magyar alkotmányfejlődés egyik legjelentősebb dokumentuma, az 1687. évi decretum¹⁵ változást hoz a magyar trón betöltésével kapcsolatban: törvénybe iktatta a Habsburg-ház német és spanyol férfiágának elsőszülöttség elve szerint való örökösödését¹⁶. Ezen változások az ország törököktől való felszabadításhoz kapott osztrák segítség következményei voltak, mely segítségnek természetesen hátsó szándéka volt az uralkodócsalád transzlajtániai hatalmának bebiztosítása. Érdekes az osztrák felek gondolkodása, úgy vélték: az uralkodóháznak *„jogában állna ugyan ez országot, melyet a törököktől*

¹³ ZLINSZKY JÁNOS: *Történeti alkotmányunk fejlődése*. (Budapest: Magyar Szemle 2005) p. 43.

¹⁴ HORVÁTH, 8. l.j., p. 70.

¹⁵ Ezen dokumentum tartogatott egy olyan fontosabb változást is, mely az 1222-es Aranybulla óta fennáll Magyarországon: lemondott a nemességnek törvényes ellenállási jogáról.

¹⁶ MÁTHÉ, 1.l.j., p.34

*visszaszerzett, a háborújog alapján magának s örököseinek megtartani, s annak részére új törvényeket szabni, de ő, veleszületett kegyelmességénél fogva, belegeyezik, hogy a fegyverrel visszaszerzett részek kedves Magyarországaiba ismét bekebeleztesse, a régi törvények, a rendek szabadságai s kiváltságai továbbra is érintetlenül maradjanak, s a koronázandó új király által, I. Ferdinánd esküformája szerint hittel is megerősítsenek*¹⁷.

A fiági örökösödés csupán néhány évtizedig tartott, III. Károly fiú utódjának hiánya miatt újabb válság elé nézett (többek között) a magyar trón betöltésének folyamata. Az osztrák elgondolás szerint a nőági utódlás jöhet szóba megoldásként, viszont nyilvánvaló volt, hogy a magyar országgyűlésnek a történeti alkotmány szempontjait figyelembe véve alapos megfontolásokat kell végeznie. Véleményem szerint a Pragmatica Sanctio előtti időszakban látható leginkább a négyszáz éves osztrák-magyar történeti viszony során fennálló különböző érdekek megjelenése: míg a magyar fél mindvégig a perszonálunió létre hozását kívánta a Habsburg-kormányzat alatt álló többi országgal, addig a dinasztia az uralma alá tartozó államokat kívánta egyesíteni (valamint az egységes trónöröklési rend kialakítását is szorgalmazta az uralkodóház¹⁸). A magyar országgyűlés tisztában volt azzal, hogy az osztrák föderalisztikus szándék aláásná jogfolytonosságunk és történeti alkotmányunk meglétét, így alapos átgondolással, egy évtizedig tartó tanácskozás során 1723-ban kihirdette hazánkban is a Pragmatica Sanctiot.

Miért kellett Magyarországnak elismernie a Habsburg ház nőági örökösödését? Ennyire ragaszkodtunk volna a Habsburg-házhoz? Vagy talán: valamiféle – mint ahogyan a történelemben oly sokszor – háttérben történő nyomás készítetett minket erre? Esetleg: létezne az, hogy a magyar nemesek – felelősséget mutatva országuk iránt – a világ változásának folyamatait felismerve inkább hozzacsatolták magukat a Habsburg-házhoz (biztosítva ezzel történeti eszméink fennállását), minthogy bármiféle támaszpont nélkül nekivessék magukat az átalakuló világ veszélyeinek? Látták előre a néhány évtizedre rá megtörténő francia forradalommal berobbanó népszuverenitás eljövételét? Valószínűleg a pontos választ sosem fogjuk megtudni, csupán az egyes elméletek valószínűségét tudjunk növelni és csökkenteni.

¹⁷ MÁRKUS Dezső: *Magyar Törvénytár 1000-1895. 1657-1740. évi törvéncikkek - Corpus Juris Hungarici. Millenniumi Emlékiadás.* (Budapest: Franklin-Társulat 1900) p. 65.

¹⁸ MÁTHÉ, 11. l., p. 303.

Annyit mindenesetre tudunk, hogy hazánk számára a fentebbi bekezdésekben tárgyalt eszmék, tehát a hatalommegosztás (a nemzet és az uralkodó között) és az ország szuverenitásának és függetlenségének biztosítása (a királyi hitlevél és a eskü segítségével) volt a legfontosabb, így ebből érdemes egyes következtetéseket levonni. A 18. század eleji trónbetöltési válság kezelése során Magyarország elérte célját, melyet Deák Ferenc nyomán tanulhatunk meg osztrák vitapartnere, Lustkandl ellen folytatott küzdelme során elhangoztt kijelentéséből: *„A sanctio pragmatica föltételeinek egyike az, hogy a magyar korona országait elválasztani vagy fölosztani nem lehet. E föltétel mind a fejedelmet, mind a nemzetet egyaránt kötelezi, s a magyar király soha nem akarhatja, hogy a magyar koronának bármely országa ez alkotmányos kapcsolatból elválva nem Magyarországgal, s a magyar korona által, hanem külön vagy teljesen önállólag vagy az osztrák birodalom más csoportozatában tartozzék az összes birodalomhoz. Ezt a fejedelem csak akkor engedheti meg, ha mint abszolút fejedelem s a magyar sanctio pragmaticának mellőzésével akar uralkodni.”*¹⁹ A Habsburg-ház uralkodása megmaradt Magyarországon, emellé társult történeti alkotmányos eszméink biztosítása: kettős győzelem volt ez hazánknak, melyet az osztrák örökös tartományok valószínűleg nem néztek jó szemmel (természetesen minden bizonnyal nem nyerte el tetszésüket a közös uralkodón való osztozkodás és a perszónalunio gondolata). Összegezve tehát: a magyar történeti alkotmányban a királyválasztási jog feladásra került, de mindez fokozatosan (1687-ben, majd 1723-ban) és biztosítékok ellenében történt abból a célból, hogy az ország jogfolytonossága és szuverenitása biztosítva legyen.

Az imént tárgyalt trónbetöltési szabályok meghatározása mellett a Pragmatica Sanctio másik fontos szerepét is meg kell említeni: védelmi közösséget alakított ki, azaz bármiféle külső támadás esetén védelmi kötelezettség áll fenn Magyarország és az örökös tartományok között. Ezen közös védelmi struktúra nagy lépést jelentett a Habsburg Monarchia kialakulása felé, nem véletlenül tekintjük a Pragmatica Sanctiot a későbbi Osztrák-Magyar Monarchia egyik alapszerződésének (és nem véletlenül ezen dokumentum szolgált Deák Ferenc támaszaként a kiegyezés során). *Indivisibiliter ac inseparabiliter* – azaz feloszthatatlan és elválaszthatatlan közös birtoklás, ez volt a Pragmatica Sanctio legfontosabb hagyatéka, melynek alkuja még

¹⁹<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Deak-deak-ferenc-munkai-8751/deak-ferenc-valoga-tott-politikai-irasok-es-beszede-6973/ii-kotet-18501873-7510/x-fejezet-a-kiegyezes-megallapodas-1865-1868-7BF9/tervezett-cikk-erdelyrol-pest-1865-osz-7C8C/>

egy évtized elteltével a reformkorban és a kiegyezés során fő szerepet játszik: a magyar rendek lemondtak a királyválasztási jogról, cserébe megkapták viszont a hatalomban való részesedésük közjogi biztosítékait, melyet jogfolytonosságunk és történeti alkotmányunk eszméi megkövetelnek²⁰.

B) 1815: Wiener Congress – Szent Szövetség (Heilige Alliance)

A 19. század a nemzetállamok felemelkedésének korszaka (ellentétben a 16. századtól kezdve folyamatosan kialakuló ‘összetett monarchiák Európájával’²¹), mely összekapcsolható a reformkorral, a felvilágosult eszmékkal, Magyarországon mégis egy egészen érdekes folyamat zajlott le ezekben az időkben: ugyan hazánkban is társadalmi, politikai és gazdasági változásokat eredményeztek a liberalizmus klasszikus eszméi, mégsem az újonnan megjelent szabadságjogokra és egyéb politikai önrendelkezésre hivatkozva küzdöttünk az osztrák-magyar viszont érintő kérdésekben, mindvégig a történeti alkotmány által meghatározott utat jártuk. Eckhart Ferenc fantasztikus megfogalmazásával élve: „*sajátos volt a magyar felvilágosodás, amelynek génusza egyik kezében Montesquieut és Rousseaut, a másikon pedig a Tripartitumot tartotta*”²². Szerencsére Európában sem váltották fel teljes egészében a mondhatni országokra erőltetett eszmék a hagyományos, monarchikus értékrendet, így a 19. század elején 1815-ben létrejött egy olyan biztonsági rendszer, mely az európai integráció egyik első alapkövének számított: a porosz-orosz-osztrák hármas által alkotott Szent Szövetség. A Wiener Congress (bécsi kongresszus) célja egy olyan szövetségi rendszer kialakítása volt, mely stabil és biztonságos alapokra helyezi a kontinensen forrongó viszonyokat, ezen törekvéseknek eleget is tett, hogy aztán az I. világháború utáni Párizs környéki ‘béketárgyalásokkal’ teljes egészében felrúgják az addig világelső európai kontinens stabilitását. Máthé Gábor professzor remek kiindulási pontját ismételném meg, mi szerint a *Heilige Allianz* a trón és az oltár szövetségében épült ki, az újonnan megjelent – főleg a francia forradalomból származó – liberális eszmékkal ellentétben hirdette a legitimitást (a monarchikus hatalmat), keresztény volt és kontinentális (ellenben a II. világháború után transzatlantivá váló Európával)²³. A Szent Szövetség

²⁰ MÁTHÉ, 1. l.j., p. 39.

²¹ MÁTHÉ, 1. l.j., p. 10.

²² MÁTHÉ, 1. l.j., p. 40.

²³ MÁTHÉ, 1. l.j., p. 55

egy működő struktúra volt, mely több évtizedre ‘megnyugtatta’ a kontinenst, viszont fel kell tenni magunknak a kérdést, hogy vajon létezik-e összefüggés egy efféle stabil, keresztény, konzervatív alapokon működő geopolitikai rendszer és az 1848. évi – a liberális szabadságjogok és egyéb reformeszmék jegyében zajló – forradalmak között? Továbbá: a Heilige Allianz valamennyi tagja – Osztrák-Magyar Monarchia, Orosz Cárság, Porosz Királyság – a vesztes oldalon került ki az első világháborúban, melynek ‘utódállamai’ tovább éltek köztársaságként (Oroszországban a bolsevik hatalomátvétel vetett véget a cár-dinasztia több évszázados uralmának, az Osztrák-Magyar Monarchia pedig két országra szakadt). Mindez a véletlen műve lenne?

IV. „Megnyerte az ország életbevágóan fontos perét”: Deák Ferenc kiegyezési mesterműve

Az idáig tárgyalt közjogi és történelmi tényezők alakították ki Deák Ferenc kiegyezés előtti haditervét. Összefoglalva az eddigieket: Deák kiegyezés előtti időszakáig eljutva az osztrák-magyar viszony alapját a Pragmatica Sanctio képezte, mely meghatározta a trón betöltésének szabályait és kölcsönös védelmi kötelezettséget keletkeztetett (a védelmi közösségen kívül közös ügyek még nem voltak). Adva voltak történelmi alkotmányunk eszméi, melyek felülkerekedtek a reformkor új ideológiáján és ezek mellé társult az egyre erősebb beolvasztási szándék osztrák részről – azaz a Gesamtmonarchie létrehozására való törekvés. A 19. században emellé társult a nacionalizmus eszméjének felemelkedése, a monarchiában élő egyes kisebbségek hirtelen nemzetiségi jogokat és egyenlőséget követeltek maguknak, így az egyre kilátástalanabb osztrák-magyar megoldásba a Habsburg-birodalomban és a Magyar királyságban élő több tucat nemzetiség követeléseit is figyelembe kellett venni (ne feledjük: a Magyar Királyság 19. század eleji lakosságának kevesebb, mint a fele volt magyar anyanyelvű).

Deák Ferenc a történelmi alkotmányra való hivatkozás mellett két dologra alapozta gondolatmenetét: szentül hitt az 1848-as áprilisi törvények érvényességében, valamint az akkor tevékenykedő magyar politikusok közül ő volt az egyetlen, aki logikus gondolatmenet alapján vezette le azt a tényt, hogy Magyarországnak esze ágában sincs elszakadni a Habsburg-ház uralkodóitól és ezzel

együtt a közös uniótól. Az áprilisi törvények érvényességét arra vezette vissza, hogy mivel azok a magyar nemzet által közjogilag elismert uralkodóház királya áldásával szentesítve lettek, semmilyen akadály nem lehet azok gyakorlatba iktatásának, minden további nélkül megfelel a törvényhozás szabályainak. Mint látjuk, a történeti alkotmány és az áprilisi törvények közötti egyetlen dogmatikai kapcsolatot szintén a Pragmatica Sanctio jelenti²⁴, nem lehet tehát elégszer hangsúlyozni ezen szerződés fontosságát. Deák azon bizonyítása pedig, mely szerint Magyarország nem törekszik a Habsburgoktól való elszakadásra szintén kulcsfontosságú volt, talán az efféle taktikai-logikai lépések készítették például magát Ferenc József uralkodót is arra, hogy tisztelje Deákot és a birodalom rendezésének kérdéseit vele is megvitassa.

Az 1848-ban Európát végigsöprő forradalmi hullám (melyek a francia forradalomból merítettek erőt), egy új európai berendezkedés kezdetét jelentette: az 'összetett monarchiák' alkotta kontinens a népszuverenitással, nemzetállamokkal és a hatalomi ágak elválasztásával fémjelzett modellre váltott és elkezdtek kialakulni az első jelentősebb köztársaságok. Kétségtelen, hogy Európa – szakítva a korábban a kontinenstől elválaszthatatlan hierarchiára, konzervativizmusra és legitimitásra alapuló eszmékkel – rátért az Amerikai Egyesült Államok által megkezdett útra, ehhez társult az ipari forradalom is (mely akkoriban pontosan olyan mértékű hatást váltott ki, mint manapság a mesterséges intelligencia). A 19. század véleményem szerint történelmünk legfontosabb és legtöbb változást hozó periódusa volt, hiszen a népszuverenitás-ipari forradalom duó pillanatok alatt változtatott az addig fennálló több száz éves renden és lerakta annak a korszaknak az alapjait, melyben ma is élünk.

Mindez hogyan kötődik Deák Ferenchez és a kiegyezéshez? Amolyan módon, hogy Deák Ferenc zsenialitása éppen az, hogy felismerte az erős változások körülményeit és veszélyeit, valamint világossá vált számára, hogy a magyar jogfolytonosság és szuverenitás csak akkor marad a kezünkben, ha társulunk az osztrákokkal és egyben tartjuk azt a közép-európai birodalmat, mely az elmúlt néhány évtizedben kvázi védelmet nyújtott számunkra (érthetjük ezt katonailag is, hiszen a Pragmatica Sanctio alapján élt a két fél kölcsönös védelmi kötelezettsége, de védelem alatt érthetjük a kor erős ideológiai változásaitól való protekciót is). A már említett áprilisi törvények – melyek az ország írott alkotmányosságának első lépéseinek is tekinthetők – Deák történeti alkotmányunkra való hivatkozása szerint

²⁴ MÁTHÉ, 1. l.j., p. 19.

érvényesek, viszont mivel a szabadságharc – orosz segítséggel való – leveréssel végződött, nem léptek életbe azok az elképzelések, melyek a szabadságharc előtt lettek megfogalmazva. Éppen az ellenkezője történt: 12 évnyi igazságtalan közjogi elnyomás, neoabszolutizmus és pátensekkel való kormányzás – azaz érvényesült a jogeljátszás elmélete, a Verwirkungstheorie²⁵. Köztudott, hogy Deák Ferenc sosem volt a nemzet szószólója, Kossuthnal és Széchenyivel ellentétben nem magabiztos és lelkes fellépésével vívta ki magának a figyelmet, hanem az annál inkább megfontolt, előrelátó és bölcs beszédeivel. Így tett a szabadságharc után is, passzív ellenállása az 1860-as évek elején tört meg mikor Deák elérkezettnek látta az időt, hogy kitörjön a színpalak mögül és maga vegye kézbe az osztrák-magyar viszony rendezését. Mint ahogy már a fentiekben láthattuk, kiindulási pontjaként a Pragmatica Sanctio szolgált, melyben éppen azon történeti alkotmányos ismérveink vannak ratifikálva, melyek tisztán és világos kimondják, hogy (1) a magyar korona és annak jogai az uralkodóháznak, nem pedig az osztrák örökös tartományokkal került átadásra, (2) a Gesamtmonarchie Magyarország történeti alkotmányával összeegyeztethetetlen, valamint (3) Magyarországnak esze ágában sincs elszakadni a Habsburg-háztól és az uniótól, csupán jogfolytonosságunk visszaállítását követeljük, melyre az uralkodóházzal kötött szerződés során minden jogunk fennáll.

A kiegyezés történetéhez hozzátartozik a Deák-Lustkandl vita, mely során a haza bölcse nem csak osztrák vitapartnerének, de az egész országnak megmutathatta logikus és következetes elképzeléseit az osztrák-magyar viszony közjogi alakulásáról. ‘Adalék a magyar közjoghoz’ c. korszakos műve méri a végső csapást osztrák ellenfelére. Az a Lustkandl által fejtegetett feltevés, mi szerint a Pragmatica Sanctio össz-monarchiát eredményez – melynek Magyarország csak egy speciális részeként funkcionál – teljesen cáfolható volt Deák logikus érveivel: mivel a Pragmatica Sanctio az uralkodóház és a magyar nemzet közötti szerződésnek tekinthető, az nem az osztrák tartományokkal köti össze a magyar nemzetet, hanem saját szuverén akaratából megválasztott uralkodójával.

A Pragmatica Sanctio azon kívül, hogy új trónbetöltési szabályokat állapított meg, a későbbi Osztrák-Magyar Monarchia dualizmusának alapját képezte²⁶: a kiegyezéssel a császár a magyar tartományi hatalom hatásköreit birodalmi hatalommá emelte²⁷, így két azonos jogállású állam uniója jött létre közös szervekkel

²⁵ MÁTHÉ, 1. l.j., p.56.

²⁶ MÁTHÉ, 1. l.j., p.57

²⁷ MÁTHÉ, 1. l.j., p.60.

és közös ügyekkel. Az osztrák örökös tartományok által áhított Gesamtmonarchie helyett létrejött az ‘indivisibiliter ac inseparabiliter’ – feloszthatatlan és elválaszthatatlan birtoklás elvén alapuló Doppelmonarchie, melynek a Pragmatica Sanctio volt az alapja és a közös ügyek a fenntartója. Deák Ferenc összegzésével érdemes zárni kiegyezési munkásságának bemutatását: *„És mik voltak azon útnak, melyen idáig jutottunk, eddigi fázisai? Tizenkét évig teljes abszolutizmus uralkodott hazánkban. 1860-ban, részint az események, részint addig szerzett tapasztalásai meggyőzték ő felségét, hogy ezen állapot tarthatatlan. (...) Miután a magyar alkotmány megsemmisítettett s ellenünk a jogeljátszás tana állíttatott fel, nekünk kötelességünk volt az egész világ előtt megmutatni, hogy követeléseink jogosak, egy szóval, hogy – igazunk van. Ezt törekedett bebizonyítani fölirataiban az 1861-diki országgyűlés, s tudja Isten, nem is éppen sikertelenül, mert attól kezdve megszűntek a jogeljátszást emlegetni ellenünkben. (...) Én azt hiszem, ezen törekvésünket is követte némi siker, mert íme ő felségét meggyőztük arról, hogy követeléseink nemcsak jogosak, hanem a birodalom érdekével össze is egyeztethetők.”*²⁸

Összegzés és konklúzió

Az Országgyűlés elnöke által kiírt „Pragmatica Sanctio” című pályázati felhívásra elkészített tanulmányomban megvizsgáltam a Pragmatica Sanctio megszületésének körülményeit, részben bemutattam a Szent Korona-tan misztériumát, a kiegyezésig vezető utat, illetve az osztrák-magyar viszony alakulását. A fentiekén keresztül eljutottam Deák Ferenc kiegyezési mesterművének bemutatásához, illetve a Sanctio szerepéhez.

Összegezve szeretném rögzíteni, hogy a Pragmatica Sanctio és a kiegyezés közötti kapcsolatot keresve a következőket állapítottam meg:

1. A Pragmatica Sanctio és az 1867-es kiegyezés is a magyar jogfolytonosság biztosítása érdekében történt.
2. A magyar országgyűlés több, mint egy évtizedig tartó megfontolása után életre, hogy a Pragmatica Sanctio tartalmazza történeti alkotmányunk alapelveit, melyre később Deák Ferenc hivatkozik a kiegyezés során: (1) az ország jogai az uralkodóháznak kerültek átadásra, nem pedig az örökös

²⁸ ANKA, SCHWARCZWÖLDER, 2. l.j. p.55-57.

tartományoknak, (2) a mindenkori uralkodónak tiszteletben kell tartania az ország történeti alkotmányának szabályait (és nem pedig az örökös tartományok módjára kormányozza az országot), valamint (3) bármilyen föderalisztikus kísérlet az ország történeti alkotmányával összeegyeztethetetlen.

3. Ezen korszakos dokumentum azért tekinthető a kiegyezéssel létrejött Osztrák-Magyar Monarchia egyik alapszerződésének, mert két évszázadra összekapcsolta Közép-Európa két legerősebb nemzetét az új örökösödési rendszerrel, valamint a birodalom és a Magyar Királyság között fennálló védelmi kötelezettséggel. Az indivisibiliter ac inseparabiliter elven működő osztrák-magyar együttélés szilárd jogi alapját képezte.
4. A kiegyezéssel létrehozott monarchiában a Pragmatica Sanctióból kiindulva közös támpontként az uralkodó szolgált, aki Ausztriában császárként, Magyarországon pedig királyként irányított. III. Károly 1713-as pactumából eredendő a két állam közös ügyei: a hagyügy, a külügy és a pénzügyek. Nem véletlenül nevezték ezen kapcsolódási pontokat 'pragmatikus ügyeknek'²⁹.

A Pragmatica Sanctio és a kiegyezés kapcsolatainak vizsgálata okán született meg ez a tanulmány, mely során érzékelhetjük, hogy ezen korszakos dokumentum és történelmünk legsikeresebb kompromisszumának története jóval többet takar, mint a Habsburg-ház nőági örökösödését biztosító pactumot és egy új állam, az Osztrák-Magyar Monarchia létrejöttét. Érdeemes Fredric Jameson amerikai irodalomkritikus, filozófus helyénvaló értékelését hangsúlyozni a monarchiáról: „A Monarchia nemcsak az utolsó régi, archaikus birodalom volt, de egyben az első multinacionális, több etnikumú állam is, amely Poroszországgal összehasonlítva kényelmesen impotens, a cárokhoz képest pedig emberséges és toleráns, és végső soron nem olyan rossz kombináció ez a saját nemzetek utáni, de nacionalizmusok által még mindig marcangolt korunkban egy érdekesítő modell”³⁰. A kiegyezés alapvetően a fennmaradásunkat szolgálta, kénytelenek voltunk elfogadni a Doppelmonarchiát és az osztrákokkal közös ügyeket. Paradox módon éppen

²⁹ MÁTHÉ, 1. l.j., p. 68.

³⁰ MÁTHÉ, 1. l.j., p.20.

szuverenitásunk részben történő feladásával tartottuk meg igazán önállóságunkat, függetlenségünket.

Ha jobban belegondolunk, a kiegyezés és hazánk mai küzdelmei az európai politikában remekül párhuzamba hozható egymással. A nálunk erősebb föderalista birodalom akkor és most is jelen van: a Habsburg Birodalomban és az Európai Unióban is közös volt a határnélküliség, a közös jogrendszerre való törekvés, a szabad munkaerő-áramlás, a belső piac, a sokféle etnikumok jelenléte és az, hogy mindkét képződmény rémálma a nemzetiségek közötti konfliktusok kirobbanása. Egyezik továbbá a konfliktus forrása is: Magyarország szuverenitása és önállósága forgott, forog kockán. Ahogyan Deák és a többi magyar politikus megtalálták az utat a magyar érdekek érvényesítésére, úgy küzd ma is az ország önállóságunk fentartásáért, biztosításáért, szuverenitásunk biztosításáért. Az Európai Unió nevezetű sui generis képződményben szövetkező európai államok részben lemondanak önállóságukról a béke és az integráció érdekében, így egyik szemünket mindig szuverenitásunk átruházott darabján kell tartani annak érdekében, hogy meggyőződhesünk annak indokoltságáról és helyességéről. Tisztában kell lenni azzal, hogy Magyarország sorsa méreténél, elhelyezkedésénél fogva, valamint történelmi balszerencséink miatt bizonyos fokig mindig a nagyhatalmak akaratára van bízva, a mai berendezkedés – a globalizáció, a hálózatrendszerek és a virtuális átállás – nem engedi meg a teljes mértékű állami szuverenitást. Amit viszont megenged, az a lehetőségek közötti szlalomozás, a diverzifikáció. Manapság hasonló okok és konfliktusok miatt vesszük fel a kesztyűt a világpolitika valódi formálóival, melynek célja a Pragmatica Sanctióhoz és a kiegyezési törvényekhez hasonló kompromisszum kivívása lesz. Szükséges ma is egy kiegyezés, melyet csak úgy érhetünk el, hogy afféle támpontokat találunk, melyet százötven évvel ezelőtt a haza bölcse megfogalmazott kiegyezési mesterművében. Most kellenek majd igazán a 21. századi Deákok.

Köszönetnyilvánítás

Szeretnék köszönetet mondani Dr. Máthé Gábor professzor tanár úrnak a felkészülésem során nyújtott konzultációs lehetőségekért, valamint a rendelkezéseimre bocsátott szakmai anyagokért.

Irodalomjegyzék

1. MÁTHÉ Gábor, MENYHÁRD Attila, MEZEY Barna: *A kettős monarchia - die Doppelmonarchie* (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó 2018)
2. MÁTHÉ Gábor: *Közép-Európa újkori születése - A magyar közjog elemi forrásai 16-20. század* (Budapest: Gondolat Kiadó 2021)
3. MEZEY Barna: *Kölcsönhatások. Európa és Magyarország a jog-történelem sodrásában* (Budapest: Gondolat Kiadó 2021)
4. HORVÁTH Attila: *Magyar állam-és jogtörténet.* (Budapest: Nemzeti Közszerológiai Egyetem 2014)
5. MÁRKUS Dezső: *Magyar Törvénytar 1000-1895. 1657-1740. évi törvénycikkek - Corpus Juris Hungarici. Millenniumi Emlékkiadás.* (Budapest: Franklin-Társulat 1900)
6. ZLINSZKY JÁNOS: *Történeti alkotmányunk fejlődése.* (Budapest: Magyar Szemle 2005)
7. JAKAB Éva, PÓKECZ KOVÁCS Attila: *Egyetemes államtörténet I.* (Budapest: Dialóg Campus Kiadó 2019)
8. ANKA László, SCHWARCZWÖLDER Ádám: *Törvény és szabadság - válogatás Deák Ferenc beszédeiből, írásaiból és adomáiból.* (Budapest: Igazságügyi Minisztérium - Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó 2023)
9. FABÓ Edit: *A dualizmus kori emlékezetörzés* (Budapest: Magyarorsághutató Intézet 2022)
10. *Mi megvédjük a koronát, a korona megvéd minket - fejezetek a Magyar Királyi Koronaórség történetéből* (Budapest: Szülőföld Könyvkiadó 2022)
11. BASICS Beatrix, CSORBA László: *Deák Ferenc - az igazság arca* (Budapest: Igazságügyi Minisztérium - Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó 2023)
12. KISSINGER Henry: *Az állam vezetéséről - hat stratégia a XX. századból* (Budapest: MCC Press 2023)
13. DE GRUYTER Caroline: *Nem lesz jobb - utazások a Habsburg Birodalomban és az Európai Unióban* (Budapest: Európa Könyvkiadó 2023)

14. MAGYARICS Tamás, MÁRTONFFY Balázs: *Ütközőpályák - Magyarország mozgástere az amerikai-kínai nagyhatalmi játszmákban* (Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó 2023)
15. HÖRCHER Ferenc, LORMAN Thomas, PÓCZA Kálmán: *A magyar történeti alkotmány - korszakok és kihívások* (Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó 2023)
16. HARARI Youval Noah: *21 lecke a 21. századra* (Budapest: Animus Kiadó 2022)
17. HARARI Youval Noah: *Sapiens - az emberiség rövid története* (Budapest: Animus Kiadó 2022)
18. ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században* (Budapest: Helikon Kiadó)

Felhasznált linkek:

1. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Deak-deak-ferenc-munkai-8751/deak-ferenc-valogatott-politikai-irasok-es-beszedek-6973/ii-kotet-18501873-7510/x-fejezet-a-kiegyezes-megallapodas-1865-1868-7BF9/tervezett-cikk-erdelyrol-pest-1865-osz-7C8C/>
2. https://www.youtube.com/watch?v=4_e1BfY7u20
3. <http://real-eod.mtak.hu/5447/1/000906152.pdf>
4. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>